

УДК 711

Б. С. Черкес,*др. архітектури, професор,**директор Інституту Архітектури НУ "Львівська політехніка",***Н. Р. Мисак,***аспірантка НУ «Львівська політехніка»*

РЕЛІГІЙНА КОМПОНЕНТА У ТРАНСФОРМАЦІЇ ІДЕНТИЧНОСТІ РАЙОНУ МАСОВОЇ ЖИТЛОВОЇ ЗАБУДОВИ «СИХІВ» У ЛЬВОВІ

Анотація: в статті розглянуті особливості формування соціалістичного району «Сихів» у Львові, його трансформації в сучасних умовах та релігійну складову як ключовий аспект формування нової ідентичності житлового району масової забудови.

Ключові слова: район масової житлової забудови, постсоціалістичний район, трансформація, ідентичність, релігія.

Образ багатьох пострадянських та європейських міст драматично змінився у другій половині ХХ ст. Активно індустріалізуючись, міста також доповнювались масштабними житловими районами із сучасними будинками, які значно покращили умови проживання мільйонів людей багатьох країн. Нове та комфортабельне житло відповідало тогочасним соціалістичним ідеалам та урбаністичним стратегіям повоєнного періоду. Для цього були поєднані урбаністичні концепти інтернаціонального стилю зі стрімкою еволюцією індустріальних технологій та стандартизацією будівництва.

Сьогодні на райони масової житлової забудови можна натрапити практично в кожному пострадянському місті, проте їхній образ змінюється, трансформуючись відповідно до потреб суспільства та набирає нової ідентичності. За історію свого існування райони масової забудови як ідеалізувались за часів соціалізму, так і часто оцінювались як найбільш неблагополучне середовище для проживання в капіталістичних умовах. Проте, незважаючи на ці крайнощі, зумовлені швидше зовнішніми ідеологічними чинниками, внутрішній процес трансформації районів масової забудови у пострадянських країнах хоч і має радше хаотичний характер і перебуває на початковому етапі, але природнім шляхом сприяє формуванню більш відповідного сучасним реаліям середовища. Серед низки нових функцій у структурі постсоціалістичних районів, особливе місце варто відвести релігійному аспекту як активному ідеологічному каталізатору. Зокрема, в найбільшому соціалістичному районі Львова «Сихові», який можна вважати

одним із символів комуністичного містобудування в Україні, релігійна компонента сьогодні відіграє ключову роль.

Передумовою виникнення великопанельного житлового будівництва у Львові є входження міста в липні 1944 р. до складу СРСР і новий курс радянської влади на перетворення міста на індустріальний центр. Згідно з цим розробили першу повоєнну схему генерального плану міста, завершену в 1949 р. під керівництвом Анатолія Натальченка та Генріха Швецько-Вінецького, яка абсолютно відповідала сталінським принципам монументального містобудування [13]. А промова Хрущова на Всесоюзній нараді будівельників, що відбулась 7 грудня 1957 р., і яку тепер вважають маніфестом архітектури модернізму, утвердила вирішення житлової проблеми за допомогою розвитку типового будівництва на основі збірних елементів, великих бетонних панелей, стандартизації та максимального скорочення кількості типів об'єктів для будівництва [4]. Ідеї Хрущова втілились у ряді генпланів міст СРСР, які визначали перспективи розвитку на період від 5 до 25 років [1]. Перший генеральний план Львова було розроблено у 1956 р., проте через неправильний прогноз населення його було скоректовано і повторно затверджено у 1966 р. Цей документ утверджував розвиток Львова як значного індустріального та адміністративного центру України [10]. Основна ідея полягала в перенесенні масового житлового будівництва на околиці і збереженні забудови історичного ядра, у концентричному зростанні міста [6].

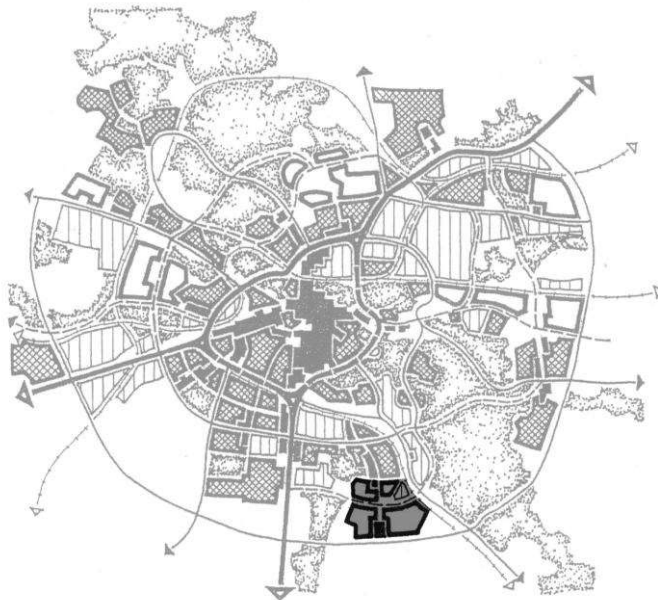

Рис 1. Проектна пропозиція житлового району «Сихів» на схемі територіального розвитку Львова, розроблена у 1965 р.

Хоча містобудівельна політика того часу передбачала комплексний підхід до забудови, промислові зони почали формуватись швидше. Навколо території майбутнього житлового району в 70-их рр. утворилось промислове кільце. Через швидкі темпи розвитку промисловості виникла гостра нестача трудових ресурсів, яка компенсувалась шляхом щоденних міграцій близько 120 тис. працівників із п'ятдесятикілометрової зони впливу міста. З огляду на це, у новому генеральному плані поряд із розвитком промисловості було передбачено і розвиток Сихівського житлового району для розселення відповідної кількості працівників нових підприємств [2]. Серед підприємств Південного промислового вузла був також і ДБК-1, споруджений спеціально для виготовлення збірних елементів забудови майбутнього житлового району.

Перший проект детального планування житлового району «Сихів», який уточнив намічені генпланом траси майбутніх магістралей, розробили ще в 1965-1966 рр. (архітектори – Ярослав Новаківський, Людмила Каменська, Ольга Кобат, Лариса Скорик), проте подальше проектування здійснювалось в 70-ті рр.[6].

Архітектурно-композиційні принципи великомасштабного проекту робітничого поселення «Сихів» визначили на стадії проектів детального планування його північної частини – «Сихів-1» (1979 р., архітектори – Ярослав Новаківський, Зеновій Підлісний, Алла Петрова, Петро Крупа) і південної – «Сихів-2» (1986 р., архітектори – Віталій Дубина, Алла Петрова, Олександр Мар'єв).

Район розчленовано на чотири планувальні зони, які, своєю чергою, поділено на 12 мікрорайонів. Вони за тогочасною містобудівельною ідеологією і стали «первинними структурними елементами соціальної та містобудівельної організації житлової території» [5].

У проекті детального планування застосовано ступінчасту систему організації культурно-побутового обслуговування у структурі районів та мікрорайонів. Відповідно кожний мікрорайон, розрахований на 7-10 тис. мешканців, мав у своїй структурі заклади первинного обслуговування. У всіх планувальних районах локалізувались районні громадські центри.

У проекті детального планування застосовано ступінчасту систему організації культурно-побутового обслуговування у структурі районів та мікрорайонів. Відповідно кожний мікрорайон, розрахований на 7-10 тис. мешканців, мав у своїй структурі заклади первинного обслуговування. У всіх планувальних районах локалізувались районні громадські центри, які передбачали епізодичне та періодичне обслуговування мешканців.

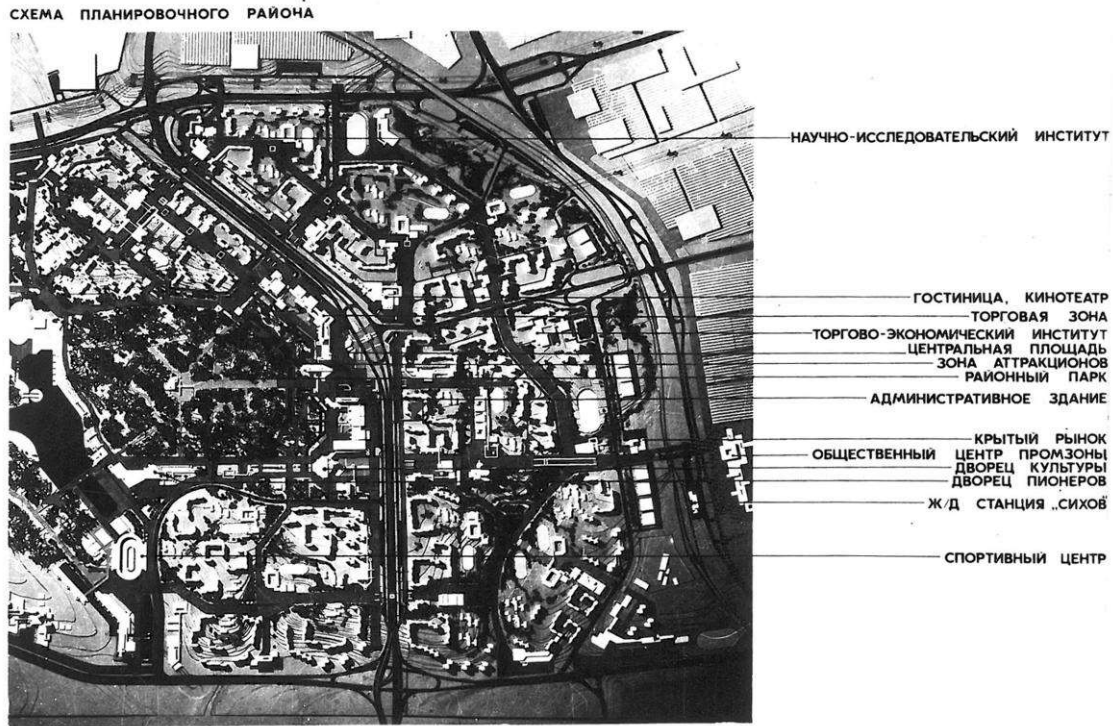

Рис. 2. Схема планувального району «Сихів» (з архіву Аліни Петрової)

Вважали, що в умовах формування житлового району найбільш вдалою є ядро́ва структура, за якої композиційним ядром слугує зона загального громадського центру житлового району. Таким чином, загальний центр «Сихова» був передбачений на перетині проспекту Червоної Калини та вулиці Сихівської. Формально в ньому було виділено 6 функціональних зон: торгівлі, охорони здоров'я, обслуговування, адміністративних органів та управління, культури та спорту, готелів [9]. Будівництво великомасштабного утворення почалося в 1979 р., а вже в 1981 р. першим його мешканцям урочисто вручили ключі від квартир [10].

Таким чином, формування ідентичності радянського житлового району «Сихова» полягало у його ролі велетенського робітничого поселення, яке лише завдяки своїм масштабам та масштабності стало пам'ятником соціалізму. Крім того, за ідеологією містобудівної політики район позиціонувався як зразкове радянське поселення, громадські заклади та, частково, містобудівельна структура якого, мали забезпечити ідеологічне перевиховання соціальних груп у комуністичному дусі [11]. На містобудівному рівні це виявилось, зокрема, в укрупненні масштабів відкритих громадських архітектурних просторів, що дозволило б збирати великі політичні мітинги, формуванні потужного громадського центру, саме розташування якого наголошувало б на його значущості, а також розташування в центрі таких громадських закладів, як

споруда адміністративного апарату партії, палац піонерів. Навіть сам гігантизм поселення з його ідеологічним підґрунтям індустріалізації та загальної підпорядкованості робітничому класу формував дуже стійку ідентичність.

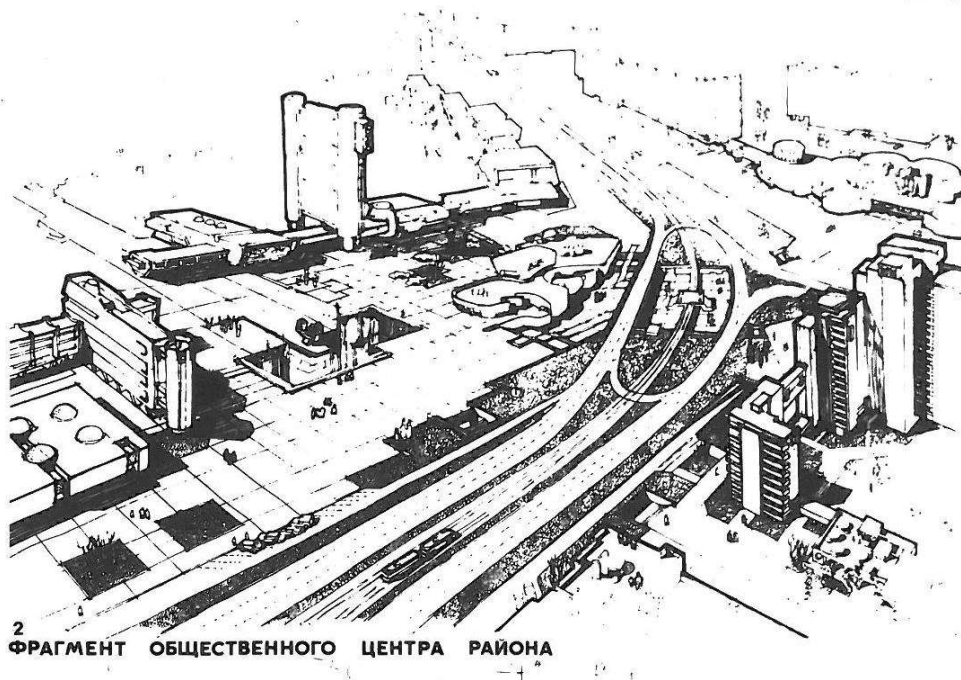

Рис.3. Графічна перспектива планувального житлового району «Сихів», автор – Петро Крупа, 1975р., загальний громадський центру району (з архіву Аліни Петрової)

Зважаючи на політичну пропаганду та технології, які застосовувались для популяризації «радянськості», архітектура «Сихова» за своїми естетичними та культурними надбаннями в той час, можливо, навіть більше поетизувалася, ніж забудова старого Львова: «Гармонія, строгість та раціональне планування нових житлових масивів, живописний рельєф пагорбів, щедро покритих зеленню, пластика фасадів створюють його неповторну архітектурну симфонію» [12].

Глибока економічна та ідеологічна криза, яка постала перед розпадом Радянського Союзу, не дозволила спорудити масштабного комплексу загального районного центру, у зв'язку з чим площа в центрі Сихівського району на перетині двох головних вулиць до 1993 р. залишалась незабудованою. Проте на цій території, лише сама локалізація якої мала важливий ідеологічний потенціал, і виявились докорінні зміни, які відбулись у суспільстві. Вона таки стала потужним громадським магнітом, але вже зовсім іншого – релігійного характеру. Таким чином після розпаду Радянського Союзу загальна структура району доповнилась дуже важливою складовою, яка

прийшла на заміну соціалістичним ідеалам та ідеї центричності індустріалізації, а саме – релігією.

Україна стала у 1991 р. незалежною державою і ступила на шлях відновлення приватної власності. Держава перестала бути монопольним власником, і це спричинило кардинальні зміни у містобудуванні, які відобразилися в новому генеральному плані Львова, завершеному у 1993 р. У 2002 р. було опубліковано нову концепцію розвитку міста Львова, розроблену в ДПМ «Містопроєкт», яка не визначала чітких напрямків розвитку, а виділяла цілу низку пріоритетів: промисловість, торгівля, ринкова інфраструктура, туризм, культура, наука, освіта. У нових умовах кардинально змінилась ситуація у промисловості: якщо за радянських часів великі промислові підприємства були основою соціалістичної планової економіки, а малим державним підприємствам відводилась другорядна роль, то після здобуття Україною незалежності великі промислові підприємства опинились у кризовій ситуації. Натомість почали з'являтися дрібні виробничі підприємства, яких сьогодні в Сихівському адміністративному районі налічується 21 [3].

Крім змін стрижневого елементу Радянського Сихівського району – промисловості, загальна структура житлового району за незалежної України змінилася й доповнилася новими функціями. Суттєво розвинулася торгівля, ринкова інфраструктура та громадське обслуговування. А також зазнав змін житловий фонд району завдяки зміні нормування щільності забудови та можливості її підвищення в 1990-х рр.. Варто зауважити, що на сьогодні існує досить великий попит на житло у «Сихові».

Однак зміна саме ідеологічних акцентів стала одною з найхарактерніших ознак перетворення Радянського «Сихова» на «Сихів» періоду незалежної України, а релігійний чинник став ключовим у формуванні нової ідентичності району.

До розпаду Радянського Союзу тут були тільки дві сільські святині: дерев'яна церква Пресвятої Трійці (1654 р.) та костел Пресвятої Діви Марії Королеви Польщі (1910-1936 рр.), споруджені задовго до радянського часу. Коли після атеїстичного періоду релігія вийшла з підпілля та з'явилась можливість відбудови храмів та створення нових релігійних громад, у «Сихові» починається активне релігійне життя, яке триває і дотепер. На сьогодні тут існує 16 релігійних закладів, з яких 10 – конфесії Української Греко-Католицької Церкви, і по одній – Української Православної Церкви Московського Патріархату, Української Православної Церкви, Української Автокефальної Православної Церкви та інших конфесій.

Рис. 4. Храм Різдва Пресвятої Богородиці, архітектор - Радослав Жук, 1995-2001 рр.

За кількістю прихожан першість належить храмові Різдва Пресвятої Богородиці, – його відвідує 50 тис. мешканців «Сихова», що становить практично третину населення району [7]. Саме ця Церква стала символом житлового району та символізувала зміну ідентичності «Сихова»: від робітничого поселення при великому промисловому вузлі – до активного самодостатнього житлового району, культурного і релігійного центру, що розвивається.

Святиню будували впродовж 1995-2001 рр. на місці запланованого радянським генпланом громадського центру. Будівництво вели на основі проекту канадського архітектора українського походження Радослава Жука, що переміг у конкурсі. Р. Жук потрактував цю сакральну будівлю у візантійській традиції мовою сучасних архітектурних форм. Окрім того, він тісно поєднав церкву із соціальним та містобудівним тлом житлового масиву [11].

Хрестоматійним для «Сихова» було те, що до зведення церкви залучили всіх охочих, переважно мешканців району та парафіян місцевої релігійної громади. Конструкція церкви – чітка й передбачала нескладне виконання з бетонного каркасу та червоної цегли як основних архітектурних елементів. Церква увінчана п'ятьма позолоченими куполами, які серед радянської панельної забудови, за задумом автора, мали бути символом надії та центром притягання. З містобудівного погляду вона вигідно розташована на найвищому пагорбі району й поставлена на вісь вул. Сихівської, тому чітко прочитується в силуеті всього району. Крім того, сихівську святиню визнано найпопулярнішим об'єктом сучасної архітектури Львова.

Церква має подвійну адресу: пр.Червоної Калини та Майдан папи Івана Павла II. Поряд з храмом – розташований пам'ятник Понтифіку та закладений парк на його честь. Це пов'язано з подіями 26 червня 2001 р., коли тут відбулася зустріч Папи Римського з молоддю, яка зібрала близько півмільйона людей. Місце проведення обрав самим Папа. Ці події ще більше закріпили церкву як символ ідентичності нового «Сихова» й містобудівельну доміную житлового району.

Рис. 5. Перспектива вул. Сихівської.

1 - Храм Різдва Пресвятої Богородиці, 2 – дзвіниця, 3 – Сихівський міст

У Сихівському адміністративному районі розташований і вищий навчальний заклад Української Греко-Католицької Церкви. Його будівництво почалося у 2001 р. на виділеній міською радою території площею 17 га на вул. Хуторівка, а вже у 2005 р. відбулося посвячення нового комплексу Львівської Духовної Семінарії УГКЦ. У 2008 р. авторський колектив, що проектував цю семінарію, отримав державну премію України в галузі архітектури.

Дім молитви Християн Віри Євангельської «Голгофа» (архітектори – Іван Коваленко і Григорій Калінін) розташований біля загального громадського центру «Сихова» у припарковій зоні. Він є одним із найбільших молитовних будинків цієї конфесії у світі. Також у «Сихові» розташований молитовний будинок свідків Єгови та Зал Молитви адвентистів сьомого дня, які доповнюють релігійну мозаїку «Сихова» [8].

У зв'язку з інтенсивним розвитком Сихівського району, зведенням нових споруд та швидким формування інфраструктури, що не характерне для подібних соціалістичних районів, «Сихів» ставав все більш цікавим для інвесторів і потребував сучасної концепції розвитку, яка б відповідала актуальним потребам мешканців [8]. За таких умов у травні 2008 р. було оголошено міжнародний відкритий конкурс на розроблення архітектурно-містобудівної концепції громадського центру житлового району «Сихів». На конкурсі було представлено дев'ять проектів авторів із різних країн, серед яких Україна, Франція, Польща, Швеція, Греція. Усі проекти підкреслювали ідею комплексності, але в сучасній інтерпретації, використовуючи для цього різні засоби, проте переважно в усіх проектах було підкреслене центральне ядро на місці запланованого радянською концепцією громадського центру та важливість домінування церкви Різдва Пресвятої Богородиці. Це позиціонування святині ще раз вказало на її значущість у загальній структурі району.

Отже, після здобуття Україною незалежності «Сихів» почав позбаватись негативних упереджень, пов'язаних зі сприйняттям поняття «спального району». Індивідуалізація простору за допомогою іконічності споруди церкви в центрі житлового району та, відповідно, значення релігійної компоненти допомагають «Сихову» утвердитись та ідентифікуватись як повноцінне утворення, інтегроване в архітектурне й соціальне життя міста. Символ комуністичного містобудування в Україні, адаптуючись до сучасних потреб суспільства, крім ряду нових функцій набув релігійної мозаїчності, притаманної Львову загалом. Цей, хоч і хаотичний, процес трансформації відбувається не революційним шляхом, про що свідчить сама споруда церкви. Вона не протиставляється контексту і не надає йому негативного значення, а слідує йому, у такий спосіб надаючи навколишній забудові нової ідентичності.

Список використаної літератури:

1. Герасимюк А. Каждому городу – генплан / А. Герасимюк // Строительство и архитектура. – 1965. – №4. – С. 1.
2. Інтерв'ю із одним із авторів проекту забудови Сихова Петром Крупю, березень, 2012 р.
3. Мазур Т. М. Промислова функція у просторі великого міста – приклад Львова // Т. М. Мазур, Б. С. Посадський // Вісник НУ“ЛП” №439 “Архітектура”. – 2002. – С. 117.
4. Мартин А. Идея прекрасного будущего / Андрей Мартин // Проект Россия. – 2002. - №3. – Санкт-Петербург: «4 рентгена» - С. 7-8.

5. Мезенцев И. В. Планировочная структура и композиция жилого образования / И. В. Мезенцев // Строительство и архитектура. – 1975. – №7. – С. 6.
6. Мих Р. Генеральный план Львова / Р. Мих // Строительство и архитектура. – 1967. – №9. – С. 9.
7. Паспорт Сихівського району (2012 р.).
8. Пояснювальна записка до проекту детального планування центру Сихова в м. Львові. – Львів, 2008. – С. 9-11.
9. Схема генплана Жилые районы «Сихов – I, II, III, IV» в г. Львове, ГИПРОГРАД, Львовский филиал, КПИ-1.
10. Трегубова Т. Львів. Архітектурно-історичний нарис / Трегубова Т., Мих Р. – Київ: Будівельник, 1989. – С. 210.
11. Черкес Б. С. Сучасна архітектура Львова між історизмом та реставраціонізмом / Черкес Б. С. // Архітектура : [зб. наук. пр.] / відп. ред. Б. С. Черкес. - Л., 2009. - С. 4.
12. Эстетическое оформление города / Ю. Н. Скрипченко, О. К. Гладуш, А. С. Аранович, А. В. Хохулин. - Киев: Будівельник, 1982. - С. 152.
13. Tscherkes B. Stalinist Visions for the Urban Transformation of Lviv, 1939-1955 / Tscherkes Bohdan // Lviv. A city in the crosscurrents of culture. Harvard Ukrainian Studies. Volume XXIV (Ed. John Czaplicka). – Cambridge, Massachusetts: Ukrainian Reserch Institute Harvard University, 2002. – P. 205-222.

Аннотация

В статье рассмотрены особенности формирования социалистического района «Сихов» во Львове, его трансформации в современных условиях и религиозную составляющую как ключевой аспект формирования новой идентичности жилого района массовой застройки.

Ключевые слова: район массовой жилой застройки, постсоциалистических район, идентичность, религия.

Abstract

In this article reviewed formation features of the socialistic housing estate "Sykhiv" in Lviv, its transformation in contemporary conditions and religious component as a key aspect of creating of a new prefabricated housing estate identity.

Keywords: prefabricated housing estate, post-socialist estate, identity, religion.